

Iran's legislative criminal policy regarding the prevention of environmental protection victims

Mohammad Saleh Moayyedi¹, Akbar Varvaei^{*2}, Masoud Ghasemi³

1. PhD Student in Criminal and Criminology, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

2. Professor of Law Department, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 383-399

Article history:

Received: 4 Aug 2022

Edition: 1 Oct 2022

Accepted: 9 Nov 2022

Published online: 1 Feb 2023

Keywords:

Criminal Policy, Legislation, Environmentalists, Victimization

Corresponding Author:

Akbar Varvaei

Address:

Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

Orchid Code:

0000-0001-9354-3722

Tel:

08337243181-6

Email:

dr.akbarvarvaei@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aim: The aim of the current research is to investigate the legal criminal policy of Iran regarding the prevention of the injury of environmentalists.

Materials and Methods: This research is of theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the method of data collection is library and has been done by referring to documents, books and articles.

Ethical considerations: In order to organize this research, while observing the authenticity of the texts, honesty and fidelity have been observed.

Findings: In environmental proceedings, granting the necessary legal position to non-governmental organizations to "declare a crime", file a lawsuit, present evidence and documents to prove the crime, participate in all stages of the crime investigation, and finally "objection to the decisions of the courts", a major development. on the one hand, it solves one of the gaps in Iran's legal system, and on the other hand, it ensures the effective participation of these organizations in the implementation of environmental norms.

Conclusion: The result of the current research is the need to create a suitable platform for public participation in environmental protection in the form of non-governmental organizations; The realization of this participation requires free access to environmental information, the participation of the public in the decision-making process, decision-making, proceedings and environmental justice.

Cite this article as:

Moayyedi MS, Varvaei A, Ghasemi M. Iran's legislative criminal policy regarding the prevention of environmental protection victims. *Economic Jurisprudence Studies* 2022-2023; *Review on New Researches of Jurisprudence and Law*.

دوره چهارم، شماره پیاپی ۵، سال ۱۴۰۱

سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد پیشگیری از بزه دیدگی محیط‌بانان

محمد صالح مویدی^۱، اکبر وروایی^{۲*}، مسعود قاسمی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

۲. استاد گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد پیشگیری از بزه‌دیدگی محیط‌بانان می‌باشد.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: در دادرسی‌های زیست محیطی، اعطای سمت قانونی لازم به سازمانهای غیردولتی برای «اعلام جرم»، طرح دعوا، ارائه ادله و مدارک اثبات جرم، شرکت در کلیه مراحل رسیدگی به جرم و در نهایت «اعتراض به آرای محاکم»، تحولی عمده است که از یک سوی رفع یکی از خلاءهای موجود در نظام حقوقی ایران و از سوی دیگر، تضمین مشارکت مؤثر این سازمانها در اجرای هنجارهای زیست محیطی را موجب می‌شود.

نتیجه‌گیری: نتیجه پژوهش حاضر ضرورت ایجاد بستری مناسب برای مشارکت عموم در امر حفاظت از محیط زیست در قالب سازمانهای غیردولتی است؛ تحقق این مشارکت، مستلزم دسترسی آزاد به اطلاعات زیست محیطی، مشارکت عموم مردم در فرآیند تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، دادرسی و عدالت زیست محیطی است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۳۸۳-۳۹۹

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۳

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۱/۱۲

واژگان کلیدی:

سیاست جنایی، تقنینی، محیط بانان، بزه‌دیدگی

نویسنده مسوول:

اکبر وروایی

آدرس پستی:

ایران، کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمانشاه، گروه حقوق.

تلفن:

۰۸۳۳۷۲۴۳۱۸۱-۶

کد ارکید:

0000-0001-9354-3722

پست الکترونیک:

dr.akbarvarvaei@yahoo.com

۱. مقدمه

سیاست جنایی تقنینی، را نه تنها باید نخستین لایه سیاست جنایی محسوب کرد بلکه آن را باید هسته اصلی سیاست جنایی و تعیین کننده نوع پاسخ در قبال پدیده‌های مجرمانه تصور کرد؛ زیرا باتوجه به اصول حاکم حقوق کیفری همانند اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها و تبعیت غیرقابل انکار از آن، خود بیانگر اهمیت نوع سیاست جنایی پی‌ریزی شده در قانون به وسیله قوه مقننه دارد. براین اساس سیاست جنایی تقنینی عبارت است از «تدبر و چاره اندیشی قانونگذار در مورد جرم و پاسخ به آن که با توجه به وابستگی سیاست جنایی به نظام سیاسی هر کشور حالت‌های مختلفی به خود می‌گیرد. سیاست جنایی تقنینی سلیقه قانونگذاران مختلف و انتخاب‌های آنان در انواع جرائم و مجازاتها و به طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرائم است» براساس همین نوع سیاست جنایی کشورها در قبال پدیده‌ها است که کشورها را از لحاظ نوع نگرش و برخورد با پدیده‌های مجرمانه تقسیم بندی می‌کنند زیرا در واقع جایگاه جرم انگاری و تعریف و تعیین انواع پاسخ‌ها به رفتارهای حاکی از دور شدن از هنجارهای اجتماعی را که مجرمانه تلقی می‌شوند باید در سطح سیاست جنایی تقنینی یک کشور جستجو کرد. امروزه جهان به نحو فزاینده‌ای با دو رویکرد مهم برنامه‌ریزی و محیط زیست در راستای تحقق توسعه پایدار روبه‌رو است، که دربرآیند حاصل از آنها، شاهد شکل‌گیری علمی جدید به نام حقوق محیط زیست هستیم که، قوانین برنامه‌ای بخشی از آن

است. توسعه کشورها، براساس تدوین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌هایی (بلند مدت، میان مدت، کوتاه مدت) صورت می‌پذیرد که با تکیه بر آرمان‌ها، توانایی‌ها، امکانات و شرایط محیطی حاکم بر کشورها تدوین شده است. با وجود گذشت چندین دهه از اولین قانونگذاری‌ها در حوزه محیط زیست، قوانین مناسب و پیشگیرانه برای معضلات موجود در زیست بوم وضع نشد که نتیجه آن معضلات امروز جامعه در مقوله‌هایی چون ریزگردها و بحران کم‌آبی، گسترش بیابان‌ها و جنگل زدایی، انقراض حیوانات وحشی در معرض خطر و نابودی زیست بوم جانوران و از بین رفتن پوشش‌های گیاهی و آلودگی آبی رودخانه‌ها و دریاها را می‌توان نام برد. قوانین حافظ محیط زیست را می‌توان به دو دسته قوانین دوستدار محیط زیست و قوانین محافظ محیط زیست انسانی تقسیم کرد. قوانین کیفری در حمایت از جانداران براساس گونه‌ها و زیستگاه، جرم انگاری شده است. حامیان محیط زیست در راستای حمایت از گونه‌های جانوری از ابزارهای گوناگونی بهره‌جسته‌اند که یکی از آن ابزارها، استفاده و کمک از آموزه‌های دینی است؛ از دیگر ابزارهای موثر استفاده از ابزارهای قانونی است. لازمه وضع هر مقرراتی از جمله قوانین زیست محیطی، وجود دلایل متقنی است که به قدر کافی بر ضرورت آنها تاکید داشته باشد. پرسشی که در پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به آن هستیم این است که، سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد پیشگیری از بزه دیدگی محیط‌بانان چگونه است؟ فرضیه‌ای که در پاسخ به این پرسش مورد ارزیابی

قرار خواهد گرفت این است سیاست جنایی ایران در پیشگیری از بزه‌دیدگی محیط‌بانان نیازمند ایجاد بستری مناسب برای مشارکت عموم در امر حفاظت از محیط زیست در قالب سازمانهای غیردولتی است؛ تحقق این مشارکت، مستلزم دسترسی آزاد به اطلاعات زیست محیطی، مشارکت عموم مردم در فرآیند تصمیم سازی، تصمیم گیری، دادرسی و عدالت زیست محیطی است.

مشارکت مؤثر این سازمانها در اجرای هنجارهای زیست محیطی را موجب می شود. در نتیجه ایجاد ضرورت ایجاد بستری مناسب برای مشارکت عموم در امر حفاظت از محیط زیست در قالب سازمان‌های غیردولتی مشهود است؛ تحقق این مشارکت، مستلزم دسترسی آزاد به اطلاعات زیست محیطی، مشارکت عموم مردم در فرآیند تصمیم سازی، تصمیم گیری، دادرسی و عدالت زیست محیطی است.

۲. مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که، در دادرسی‌های زیست محیطی، اعطای سمت قانونی لازم به سازمانهای غیردولتی برای «اعلام جرم»، طرح دعوا، ارائه ادله و مدارک اثبات جرم، شرکت در کلیه مراحل رسیدگی به جرم و در نهایت «اعتراض به آرای محاکم»، تحولی عمده است که از یک سوی رفع یکی از خلاءهای موجود در نظام حقوقی ایران و از سوی دیگر، تضمین

۵. بحث

۵-۱. مفاهیم نظری

۵-۱-۱. محیط زیست

محیط زیست ترجمه فارسی واژه "environment" می‌باشد که در فرهنگ لغت به معنای محیط اطراف، محیط پیرامونی آمده است (لیمان، ۱۳۸۶، ۱۸۱). محیط زیست از دو واژه ی محیط که واژه ای عربی است و زیست که واژه ای فارسی است تشکیل شده است. محیط به معنای احاطه کننده، مکان زندگی آدمی و اقیانوس آمده است (عمید، ۱۳۶۳، ۱۷۷۴). زیست نیز به معنی زندگی و حیات می باشد. محیط زیست در لغت به معنی محل سکونت و همچنین آنچه زندگی را دربرگرفته است می باشد (فهمی، ۱۳۹۱، ۹۵). محیط زیست در حقوق بر ترسیم قلمرو موضوع، تعیین و اعمال قواعد حقوقی و برقراری حدود مسولیت در صورت بروز اختلاف کمک می کند (شیلتون؛ کیس، ۱۳۸۹، ۳۹). در حقوق، محیط زیست در دو مفهوم به کار می رود: محیط زیست طبیعی و محیط

است (عمید، ۱۳۶۳، ۱۳۸۶). بنابراین، سیاست در لغت به معنای توانایی اتخاذ تدابیر مناسب جهت اداره‌ی امور به نحو مطلوب است. جنایت نیز همانند سیاست، کلمه‌ای عربی است که از ریشه‌ی جنی به معنای گناه‌کردن، چیدن میوه از درخت و جرم آمده است. عده‌ای معتقدند که اعراب لغت جنایت را همانند جناح، از «گناه» فارسی اخذ کرده‌اند.

اندیشمندان در ارتباط با سیاست جنایی تعریف واحدی ارائه نداده‌اند و همین امر موجب پیدایش نوعی ابهام در مفهوم این اصطلاح شده است. در عدم صراحت این اصطلاح، همین بس که با بیش از دو سده قدمت، محتوا و حدود متفاوتی برای آن در نظر گرفته شده است تا جایی که متخصصان حقوق کیفری و جرم‌شناسی، مدعی وجود نوعی پارادوکس در این تعاریف هستند. در خصوص مفهوم اصطلاحی سیاست جنایی می‌توان این مفهوم را در دو مفهوم مضیق و موسع مورد بررسی قرار داد (تیلور، ۲۰۲۲، ۱۳۱-۱۳۲).

تعریف مضیق از سیاست جنایی، بر پایه‌ی برخورد قدیمی و سنتی با جرم بنا گردید. در این تفکر، نظام کیفری برای مبارزه با جرم کفایت می‌کرد. در این دیدگاه سیاست جنایی عبارت است از: سیاست‌های اتخاذی در قبال جرم که منحصر به برخورد کیفری از طریق سیستم قضایی است. از آنجا که دستگاه قضایی نهادی دولتی می‌باشد، «دولتی بودن» در این سیاست، امری ضروری است. همچنین مبارزه با انحراف، مشمول این سیاست نیست، زیرا سیستم کیفری تنها صلاحیت رسیدگی به جرایم را دارد. سیاست کیفری تنها برخوردی

زیست انسانی که در زیر به تعریف هر یک از این دو مفهوم می‌پردازیم.

محیط زیست طبیعی: این مفهوم از علوم طبیعی سرچشمه می‌گیرد و در آن با جوامع انسانی با بینشی اکولوژیک برخورد می‌شود، یعنی مجموعه‌ای از پدیده‌های طبیعی و تعادل بین نیروهای رقیب در طبیعت که زندگی یک گروه بیولوژیک را مقید می‌کند. (تقی‌زاده انصاری، ۱۳۷۸، ۶).

محیط زیست انسانی: نقطه مقابل محیط زیست طبیعی می‌باشد و از علوم معماری و شهرسازی سرچشمه می‌گیرد و در رابطه با تعاملی است که بین ساختمان (مفهوم عام) و محیطی که در آن ایجاد می‌شود (محیط طبیعی یا مصنوعی) وجود دارد. در این مفهوم می‌توان به ماده‌ی یک قانون تاسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مصوب ۱۳۵۱ اصلاحی ۱۳۵۴ اشاره کنیم که طبق آن شورای عالی شهرسازی و معماری ایران هدفش هماهنگ کردن برنامه‌های شهرسازی به منظور ایجاد محیط زیست بهتر برای مردم است.

۵-۱-۲. سیاست جنایی

اصطلاح «سیاست جنایی» به عنوان یک رشته‌ی مطالعاتی علمی، نخستین بار توسط آن سلم فون فوئر باخ، به کار رفته است. این عنوان از دو جزء سیاست و جنایی، تشکیل شده است. واژه‌ی سیاست در معانی متعددی استعمال می‌شود. سوس به معنی ریاست است و سیاست نیز در مفهوم «تصدی برای حفظ مصالح مردم» می‌باشد. سیاست به معنای اداره‌ی کشور و حکم راندن و رعیتداری

گات ها؛ گاتها به محیط زیست با مفهومی بسیار گسترده تر و در دو بعد مادی (گیتی) و غیر مادی (مینو) می پردازد. در متون دینی فرورد (هات ۱۲) با باور به آبها، باور به گیاهان، با باور به جهان زنده نیک نهاد، با باور به خدای دانا که جهان زنده را آفرید و مردم راستکار را ... پذیرش دین آگهی می شود.

وندیدا؛ در سرتاسر وندیدا جهان دارای دو خدای نیک و بد است. اهریمن و دیوان همواره می کوشند تا آفریدگان مزدا به ویژه آتش، آب، زمین، گیاه، جانداران و مردم را آزرده و بمیرانند. راستکاران با پاک نگه داشتن، خانه ساختن، آباد کردن (گیاه کاشتن) و کارهایی از این دست با خدای بد می جنگند ولی بد کاران با آلوده کردن، ویرانی، و بریدن گیاهان به اهریمن یاری می رسانند (موبدیار، ۱۳۸۳، ۲۱۱).

۵-۲-۱. پیشینه قانون گذاری در حوزه

حفاظت از محیط زیست

سابقه حفاظت از محیط زیست در جهان و ایران که سابقه ی قانون گذاری در زمینه ی حفاظت از محیط زیست در سطوح بین المللی است، شاید به قبل از سالهای ۱۹۷۲ باز گردد. از ژوئن ۱۹۷۲ حقوق بین الملل محیط زیست توسعه ی بیشتری پیدا کرده و بعد باتشکیل کنفرانس ریو در سال ۱۹۹۲ و نیز کنفرانس ژوهانسبورگ مسئله محیط زیست به صورت جدی در دستور کارمجامع بین المللی قرار گرفت در سطح بین الملل کنوانسیونها، پروتکلها و به طور کلی معاهدات بین

حقوقی با پدیده ی جنایی است و ابزار آن مجازات و اقدام های تأمینی و تربیتی است. به هر حال سیاست جنایی در معنای مضیق، همان سیاست کیفری است (ورمولن؛ بلارت، ۲۰۲۲، ۷۳-۷۴).

سیاست جنایی در معنای موسع، تنها به اقدامات کیفری بسنده نمی کند و تدابیر اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... را نیز در بر می گیرد. بنابراین تفکر سیاست کلیدی تدابیری است که در مقابله ی با جرم و انحراف توسط دولت و جامعه اتخاذ می شود. در مفهوم اخیر سیاست جنایی در قلمرو وسیع تری به نام «سیاست عمومی» یک کشور واقع می شود. بدین معنا که قوای عمومی یک دولت در سطوح بالا و نه صرفا سازمان های قضایی و پلیسی آن در برنامه ریزی و اجرای آن شرکت دارند.

۵-۲. حفاظت از محیط زیست در فرهنگ

ایران باستان

جهان بینی ایرانی ریشه در فرهنگ هزاران ساله ی او دارد که منابع شناخت آن در فرهنگ نامه ی اوستا جمع آوری شده است. این منابع به سه بخش تقسیم شده است. بخش اول: یشتهای کهن؛ بنا بر یشتهای محیط زیست برای ایرانیان آنچنان ارزشمند بود که ایزدی برای هر یک از عناصر محیط زیست همچون آتش، زمین، باد، آب، باد، گیاه و جانوران نیک داشتند. در یشتهای چراگاهای آباد، رودها، چشمه های جاری با آب گوارا و دامهای خوب از ثروتهای نیک بودند. در یشتهای آناهیتا که ایزد مهر است نماد آبها به ویژه رودهای جاری است (موبدیار، ۱۳۸۳، ۲۰۸).

المللی به عنوان یکی از منابع بین المللی محیط زیست به شمار می روند و از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند (دفتر حقوقی و امور مجلس، ۱۳۸۳، ۶۹).

حقوق محیط زیست در ایران قدمتی نزدیک به شش دهه دارد. در این میان حقوق محیط زیست با حفاظت از حیات وحش آغاز شد (فهمی، ۱۳۹۱، ۴۱) در واقع نخستین قانون راجع به تخریب محیط زیست و ایجاد راهکارهایی برای پیشگیری از آن در ایران قانون شکار است. هر چند شکار در قانون مدنی طبق ماده ی ۱۷۹ از جمله اسباب تملک شناخته شده است اما در سال ۱۳۳۵ قانونگذار ایران برای محدود کردن شکار و جلوگیری از تخریب بی رویه ی محیط زیست قانون شکار را تصویب کرد و به دنبال آن در سال ۱۳۴۶ محدودیتهایی برای شکار ذکر کرد. طبق همین قانون کانون شکار که مطابق قانون شکار مصوب ۱۳۳۵ تاسیس شده بود به سازمان شکاربانی و نظارت بر صید تبدیل شد (کالابرس و همکاران، ۲۰۰۸، ۱۰-۷).

پس از این امر ایران متاثر از نظام بین المللی حفاظت محیط زیست به ویژه کنوانسیون رامسر، قانون مادر حفاظت و بهسازی محیط زیست در سال ۱۳۵۳ ناظر بر همه ی عرصه های زیست محیطی به تصویب رسید. در این قانون حفاظت - بهبود و بهسازی محیط زیست با درک ارزش محیط به عنوان میراث ملی تعریف شده است و سازمان خاص (سازمان حفاظت و بهسازی محیط زیست) را مسئول پیگیری این مسئولیتها قرار داده است.

هر چند قانون شکار و صید همزمان با پیش بینی سازمان شکاربانی و نظارت بر صید، در ماده ی ۹ به ماموران سازمان اشاره کرده است ولی آنها را به تفکیک مشخص نکرده است (قربانی، ۲۰۱۳، ۵-۸). اما در قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ - همراه با اصلاحات سال ۱۳۷۱ در ماده ی ۱۵ به ماموران سازمان اشاره کرده است و در ماده ی ۱۸ مقرر داشته است که سازمان دارای گارد خواهد بود با لباس متحد الشكل و تجهیزات لازم. آیین نامه ی اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۴ مقررات بیشتری را در مورد ماموران سازمان مقرر داشته در واقع گارد محیط زیست مطابق این آیین نامه تشکیل شد، فصل شش این آیین نامه راجع به گارد محیط زیست است و در ماده ی ۳۰ راجع به استخدام این گارد توضیح داده و ماده ی ۳۱ سازمان را مکلف به تهیه و اجرای دستور العمل خدمتی گارد محیط زیست کرده است. لازم به یاد آوری است که مطابق ماده ی ۲۷ همین آیین نامه گارد محیط زیست از محیط بان و محیط دار که هر یک دارای درجات و علائم مشخص هستند تشکیل شده است (امانت، ۲۰۱۷، ۱۰۹-۱۰۷). نهایتاً رئیس سازمان حفاظت و بهسازی محیط زیست در سال ۱۳۷۵ دستورالعمل خدمتی گارد محیط زیست را به تصویب رساند. در این دستورالعمل، گارد مطابق ماده ی ۱ متشکل از ارشد محیط دار، افسر محیط دار، محیطدار، محیط بان، شکاربان، محیط بان راننده، اسلحه دار، کارشناس، کاردان و تکنسین محیط زیست می باشد. این دستور العمل مشتمل

کشته شده اند. از سوی دیگر ۵۲ نفر از کشته شدگان نیوز نیروهای رسومی حفاظت از طبیعت شامل جنگلبانان و محیط بانان بوده اند (فالکنر، ۲۰۲۱، ۹-۵).

۴-۵. مأموریت‌های محیط‌بانان یگان حفاظت

محیط زیست

حفاظت از عرصه‌های طبیعی اعم از خشکی و دریا و محیط زیست انسانی، حفظ تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی حیات وحش ایران اعم از جانوری و گیاهی. وظایف محیط بانان یگان حفاظت محیط زیست: الف) جمع آوری اخبار و ارزیابی مستمر اطلاعات در راستای وظایف یگان و پیشگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و شکار و و صید غیرمجاز. ب) اعمال قانون و مقررات در جهت پیشگیری و جلوگیری از ایجاد هرگونه آلودگی و تخریب محیط زیست اعم از آب، هوا و خاک و آلودگی های صوتی در حوزه استحقاقی. ج) انجام اقدامات بازدارنده و شناسایی و کشف و مقابله با متخلفان و مجرمان در زمینه شکار، صید، تخریب محیط زیست و مسببان آلودگی زیست محیطی همراه با دستگیری متهمان و تشکیل پرونده و معرفی به مقامات ذی صلاح قضایی در حوزه استحقاقی. د) انجام وظایف قانونی در مقام ضابط خاص دادگستری در حوزه مسئولیت و حدود وظایف تعیین شده. ه) اطفای حریق و انجام امور امدادی به هنگام بروز حوادث در مناطق تحت مدیریت سازمان، مناطق حساس ساحلی و دریایی و سایر مناطق حسب ضرورت. و) همکاری در اجرای سایر برنامه های جاری سازمان نظیر آمار

بر ده فصل و شصت و نه ماده و هجده تبصره می باشد. همچنین قانون جبران زحمات و خسارات کارکنان سازمان در ارتباط با جرایم زیست محیطی و دستور العمل آن نیز به تصویب رسیده است و نیز قانون پرداخت حق الکشف به کاشفین و مخبرین گارد سازمان حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۶۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است (آرفیان؛ معینی، ۲۰۱۵، ۳-۸).

۳-۵. وضعیت محیط بانان در جهان

در سال ۲۰۱۶ میلادی ۲۰۰ نفر از جمله فعالان محیط زیست، محیط بانان و جنگلبانان جان خود را برای دفاع از محیط زیست و منابع طبیعی از دست دادند که سه نفر از این افراد ایرانی هستند. سازمان دیده بان جهانی در گزارشی که به تازگی منتشر کرده سال ۲۰۱۶ را به دلیل کشته شدن ۲۰۰ مدافع محیط زیست و منابع طبیعی، تلخترین سال برای فعالان و حافظان محیط زیست معرفی کرده است. در گزارش این سازمان آمده که در سال ۲۰۱۶، مجموعاً ۲۰۰ نفر از ۲۴ کشور جان خود را برای حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی در مقابل تخریب ها، تصرفات، آلودگی توسط صنایع آلاینده، شکار غیرمجاز و قاچاق حیوان و تقریباً ۴۰ درصد از کشته شدگان سال ۲۰۱۶ افراد جوامع بومی در کشورهای مختلف بوده اند. با وجود اینکه پیگیری برای یافتن علل کشته شدن افراد دشوار است، این سازمان می گوید شواهد محکمی دارد که دست کم ۴۳ نفر از این فهرست فعالان محیط زیستی بوده اند که توسط نیروهای پلیس یا ارتش

که البته با توجه به حضور نوبتی محیط بانان در مناطق، باید این نکته مد نظر قرار گیرد که سرانه حفاظتی برای محیط بانان ایرانی بسیار بیشتر از موارد ذکر شده است (پاهلک، ۲۰۱۳، ۲۱۱-۲۱۲).

۵-۶. خطرات جانی محیط بانان

همه ساله متأسفانه درگیری های زیادی بین متخلفین مخصوصا شکارچیان حیات وحش با محیط بانها گزارش می شود که بعضا مسلحانه و منتهی به فوت یا جراحت می شود. متأسفانه به دلایل متعدد محیط بان های عزیز در حین انجام وظیفه دست و بالشان از بابت قانون بکارگیری سلاح بسته است، چراکه نمونه های بسیاری از صدور حکم اعدام قصاص و زندانها طولانی مدت برای این قشر مظلوم داریم و محیط بانی که به تنهایی مورد هجوم مسلحانه تعدادی شکارچی قرار می گیرد آیا راهی بغیر از اقدام متقابل دارد آیا باید در مقابل متجاوزان طبیعت، فقط بخاطر ترس از عدم حمایت لازم قانونی دست بسته بنشینند و ناظر غارت حیات وحش باشد؟ سازمان محیط زیست طی یکی دو سال گذشته اقدام به برگزاری دوره های فشرده ۲۰ روزه جهت آشنایی هرچه بیشتر محیط بانها با وظایف خود کرده که بزرگترین هدف آن جلوگیری از رخ دادن حوادث مشابه بوده است. منتها برای جلوگیری از اتفاقات ناخوش آیند باید یک حرکت ملی شروع شود، کلاسهای آموزشی بیشتر حتی برای شکارچی ها برگزار شود. به راستی چرا باید وجدان یک انسان راضی به شکار یک گونه در معرض انقراض مثل یوزپلنگ یا گوزن

برداری حیات وحش، نمونه برداری از گونه های گیاهی و جانوری و مدیریت جمعیت جانوران وحشی آسیب رسان، کنترل و مقابله با گونه های غیر بومی مهاجم، امداد و نجات حیات وحش خشکی و دریایی. (ز) انجام اقدامات لازم برای حفاظت از اموال، اماکن، مستحذات سازمان و جلوگیری از آسیب رسانی به آنها در منطق چهارگانه. (ح) پیشگیری و مقابله با فعالیت مراکز غیر قانونی کارگاه های تاکسیدرمی و مراکز فروش غیرقانونی حیوانات تاکسیدرمی شده و مراکز غیرمجاز و تکثیر و پرورش حیات وحش. (ط) بررسی مجوزهای ورود و خروج نمونه های گیاهی و جانوری در حوزه استحفاظی و مقابله با تجارت غیر قانونی گونه های جانوری و گیاهی با مبداء و مقصود داخلی یا خارجی و همکاری با مراجع ذیربط از جمله پلیس بین الملل. (ی) مساعدت و همکاری با عوامل انتظامی محل ماموریت در کشف جرائم در حوزه استحفاظی. (ک) اجرای تصمیمات، آراء و احکام مراجع اداری و قضایی صادره در خصوص پرونده های مرتبط با تخلفات و جرائم در مناطق آزاد زیست محیطی و مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست (بائور، ۲۰۱۵، ۷۹-۷۳).

۵-۵. استاندارد جهانی مناطق حفاظتی

توسط محیط بانان

بر اساس استاندارد جهانی هر ۱۰۰۰ هکتار باید توسط یک محیط بان حفاظت شود. در ایران هر محیط بان تقریبا از ۷۰۰۰ هکتار حفاظت می کند

هند، عربستان سعودی، شیلی، چین، کرواسی، کوبا، اکوادور، السالوادر، ارتیره (به صورت پیش نویس)، الئوس، مقدونیه، آفریقای جنوبی تانزانیا، ترکیه، ترکمنستان و ... را می‌توان نام برد (شیلتون و کیس، ۱۳۸۹، ۴۶).

قانون اساسی ایران نیز دو اصل راجع به عرصه‌های زیست محیطی و رژیم حفاظتی آن مقرر داشته است: اصل ۴۵ و ۵۰. اصل ۵۰ قانون اساسی ظرفیت‌های شکوفا شده‌ی زیادی دارد و اصولی را در خود گنجانده است که اگر با دقت به آنها مراجعه شود روند قانون‌گذاری، حمایت قضایی و اجرایی از محیط زیست در سطح بالاتر و بهتری از آنچه هست قرار خواهد گرفت. با مراجعه به اصل ۵۰ قانون اساسی یک مفهوم کلیدی مهم را می‌توان استنباط کرد و آن تکلیف عمومی به حفاظت از محیط زیست و ممنوعیت هر گونه فعالیت مخرب است. در این زمینه قانون اساسی بر محور تکلیف تاکید کرده است و بحث حق را پیش بینی نکرده است هر چند تصور می‌شود که تکلیف همگانی مبتنی بر حق همگانی است. در بحث تکلیف عمومی در حد مسئولیت کیفری مواردی در قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست هم راجع به محیط زیست انسانی و هم راجع به محیط زیست طبیعی پیش بینی شده است ولی متأسفانه در بحث مسئولیت مدنی مسکوت است (ایسار و زهار، ۲۰۱۸، ۱۱۴-۱۱۵). به نظر می‌رسد، قانون اساسی ایران محیط زیست را در ردیف میراث‌های مشترک بشری قرار داده است. اصل ۵۰ قانون اساسی به طور صریح واژه‌ی محیط زیست را در خود گنجانده است. اما

زرد بشود چرا باید یک شکارچی وقتی خود را در معرض دستگیری دید به سمت محیط‌بان‌ها تیراندازی کند ظاهراً باید قبول کنیم تا شکار هست و شکارچی، همه روزه منتظر حوادث و تلخی باشیم که بیشترین دود آن به چشم محیط بان می‌رود. یک محیط بان برای اینکه ضابط خاص دادگستری شود باید دوره‌های مربوطه را با موفقیت بگذراند و صلاحیت دارا بودن اسلحه رو هم داشته باشد (تورسلو، ۲۰۱۶، ۱۸-۱۹).

۵-۷. اهمیت محیط زیست در قوانین اساسی

شناسایی حق بر محیط زیست همان طور که اشاره شد علاوه بر این که در حقوق بین الملل مورد شناسایی قرار گرفته است به قوانین داخلی اکثر کشورها رسوخ کرده است. در واقع با انعکاس مسئله‌ی پیوند حقوق بشر و محیط زیست در کنفرانس ۱۹۷۲ استکهلم و نشست‌های بین المللی زیست محیطی متعاقب آن برخی از کشورها را معتقد به پذیرش حق بر محیط زیست کرده و آنها را گاهی وادار کرده است تا این حق را در قوانین اساسی شان که بالاترین و مهم‌ترین منبع حقوقی هر کشور است مطرح کنند. تقریباً حدود ۶۱ کشور جهان به طور صریح یا ضمنی در قوانین اساسی خود به حق بر محیط زیست اشاره کرده‌اند. این کشورها در قوانین اساسی خود به حق بر محیط زیست پاکیزه اشاره می‌کنند و بر دولت خود وظیفه‌ای دایر بر جلوگیری از آسیب‌های زیست محیطی یا حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی بار می‌کنند. از جمله‌ی این کشورها ایران،

محصولات جنگلی ممنوع شده اند (بندرچی، ۱۳۹۳، ۲۹۳).

دولت نیز مانند سایر کارفرمایان، اداره و سرپرستی سازمان‌های دولتی را به عهده دارد و به حکم منطق و عدالت باید مسئول زیان‌هایی باشد که ماموران او به مناسبت انجام وظایف خود به دیگران وارد می‌کند، اما بخش اول ماده ی ۱۱ قانون مسئولیت مدنی این حکم را نپذیرفته است و مقرر می‌دارد: «کارمندان دولت و شهرداریها و موسسات وابسته به آنها، که به مناسبت انجام وظیفه عمدا یا در نتیجه ی بی احتیاطی خسارتی به اشخاص وارد نمایند، شخصا مسئول جبران خسارت وارده هستند...». با این ترتیب کارمندان دولت و شهرداریها به انواع کارهای مهم با استفاده از اقتدار عمومی دست می‌زنند، اما خود به تنهایی مسئول هستند، و اگر توان مالی جبران خسارت را نداشته باشند ضرر وارده جبران نشده باقی می‌ماند. در اینجا است که زیان دیده با کسی روبرو می‌شود که نه به آسانی در دستگاه‌های پیچیده ی اداری قابل شناسایی است و نه توان جبران ضرر را دارد. با توجه به بند نخست ماده ی ۱۱ محیط بان و جنگل بان در صورتی مسئول است که تقصیر کرده باشد و زیان دیده باید این تقصیر را اثبات کند. در واقع ماده ی ۱۱ قانون مسئولیت مدنی بیان می‌دارد که در چه مواردی کارمند مسئول است و در چه مواردی دولت، و بیان می‌دارد که در صورتی که کارمند مرتکب خطا شده باشد و در انجام وظایف خود تقصیر کرده باشد، کارمند مسئول است ولی اگر تقصیر و بی احتیاطی در بین نباشد، بلکه به هر

در اصل ۴۵ هر چند لفظ محیط زیست صریحا نیامده است؛ اما اجزای محیط زیست را نام برده است و آنها را ثروت عمومی قلمداد کرده و در اختیار دولت قرار داده و دولت را مکلف کرده است تا مطابق مصالح نسبت به آنها عمل کند.

۵-۸. موقعیت شغلی محیط بانان و جنگل

بانان در قوانین کنونی

باید در نظر داشت که محیط بانان و جنگل بانان کارمند دولت محسوب می‌شوند؛ به موجب ماده ی ۳۲ قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ از تاریخ تصویب این قانون مستخدمین سازمان حفاظت محیط زیست از لحاظ استخدامی تابع قانون استخدام کشوری خواهند بود. با توجه به اینکه محیط بانان نیز جزء مستخدمین سازمان می‌باشند، چون طبق قانون استخدام کشوری، استخدام سازمان حفاظت محیط زیست می‌شوند؛ و با در نظر داشتن اینکه کسانی که رابطه ی حقوقی آنها با دولت تابع قانون استخدام کشوری یا سایر قوانین استخدامی باشند کارمند دولت محسوب می‌شوند (گروه صلح حقوق بشر، ۱۳۸۹، ۵۷)، محیط بانان نیز کارمند دولت محسوب می‌شوند. با همین استدلال جنگل بانان نیز که به استخدام سازمان جنگلها و مراتع در می‌آیند، کارمند دولت محسوب می‌شوند و ماده ی ۵۱ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگلها با در نظر داشتن این که کارکنان سازمان جنگل بانی کارمند دولت محسوب می‌شوند از مداخله در معاملات

دلیل دیگری از جمله نقص وسایل اداره خسارت وارد شده باشد، اداره مسئول می باشد. بخش اول این ماده در واقع از خطای شغلی سخن گفته است. حقوق دانان خطای شغلی را به این نحو تعبیر کرده اند: خطایی که در هنگام انجام حرفه ی معین به وجود می آید، مثل خطای وکیل در دفاع و دادرسی در صدور حکم و پزشک در معالجه و عمل جراحی و... در واقع خطای شغلی از نقض اصول و قواعد موضوعی و متعارف هر شغل به وجود می آید مانند اینکه حرفه را به طور نامشروع انجام دهند، یعنی از روش فنی متعارف مطابق اصول مسلم آن شغل تجاوز نماید (قربان‌نیا، ۱۳۸۸، ۱۳).

بخش دوم ماده ی ۱۱ مقرر می دارد: «هر گاه خسارات وارده مستند به عمل آنها نبوده و مربوط به نقص وسایل ادارات و موسسات مربوط باشد در این صورت جبران خسارت بر عهده ی اداره یا موسسه ی مربوطه است...». به این مسئولیت، مسئولیت ناشی از تقصیر اداری می گویند. مقصود از نقص وسایل که در این ماده استعمال شده است این است که اداره مجهز به وسایل یعنی تدابیر و ترتیبات و روشهای صحیح اداری برای انجام کار نبوده و این امر موجب بدی سازمان و سوء جریان اداری و نهایتاً ایجاد خسارت شده است. به عبارت دیگر ادارات در تجهیز خود به وسایل صحیح کار که وجود یک تشکیلات و مدیریت صحیح و منظم آن را ایجاب می کند مرتکب تقصیراتی شده باشند (قربان‌نیا، ۱۳۸۸، ۱۴). برای مثال اگر اسلحه ی سازمانی که در اختیار محیط بانان و جنگل بانان قرار می گیرد نقص فنی داشته باشد و در اثر این

نقص به محیط زیست یا اشخاص ثالث خسارتی وارد شود، حسب مورد سازمان محیط زیست یا سازمان جنگل‌ها مسئول می باشد. گفته شده است که از ظاهر ماده ی ۱۱ نباید چنین نتیجه گرفت که دولت تنها در صورتی موظف به جبران خسارت اشخاص است که نقص وسایل اداری علت منحصر ورود زیان باشد. درست است که ماده ی ۱۱ به شرطی دولت را مسئول می شناسد که خسارات وارده به اشخاص را نتوان مستند به عمل کارکنان کرد، ولی این گفته به معنی معاف بودن دولت از تقصیرهای اداری نیست. قانونگذار می خواهد دولت را مسئول نقص سازمان خود و کارمند را پای بند خطاهای خویش سازد. اگر در موردی که تقصیر اداری و شخصی باعث ورود زیان شده است تنها کارمند مسئول قرار داده شود، به منزله ی این است که کارمند موظف به جبران خسارتی باشد که به بار نیاورده است. بنابراین زیان دیده در موردی که خطا هم ناشی از عمل کارمند است و هم نقص اداره می تواند به هردو مراجعه کند. در مواردی که به دلیل جمع تقصیر اداری و شخصی دولت و کارمند هر دو مقصر باشند، تعیین شخص یا مقامی که باید جبران خسارت کند با شخص زیان دیده است. اما در رابطه ی بین مسئولان، انتخاب زیان دیده قاطع نیست. زبانی که به بار آمده است به نسبت دخالتی که هر کدام در ایجاد خسارت داشته اند و درجه تقصیری که مرتکب شده اند بین آنها تقسیم می - شود. برای مثال اگر محیط بانی که باید به موجب قوانین برای استفاده از سلاح تعلیمات مخصوص را ببیند، اما سازمان محیط زیست در این زمینه

دهد. برای مثال وضع قانون و آیین نامه، برقراری مالیات و عوارض، سلب مالکیت از افراد و دستورات گوناگونی که ماموران به افراد می دهند از جمله اعمال حاکمیت دولت می باشد.

۱- ماده ی ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ در تعریف اعمال حاکمیت مقرر می دارد: امور حاکمیتی آن دسته از اموری است که تحقق آن موجب اقتدار و حاکمیت کشور است و منافع آن بدون محدودیت شامل همه ی اقشار جامعه می شود و بهره مندی از این نوع خدمات موجب محدودیت برای استفاده ی دیگران نمی شود.

از قبیل: الف) سیاستگذاری، برنامه ریزی و نظارت در بخشهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.

ب - برقراری عدالت و تامین اجتماعی و بازتوزیع در آمد.

ج - ایجاد فضای سالم برای رقابت و جلوگیری از انحصار و تضییع حقوق مردم.

د - فراهم نمودن زمینه ها و مزیت های لازم برای رشد و توسعه ی کشور و رفع فقر و بیکاری.

ه - قانونگذاری، امور ثبتی، استقرار نظم و امنیت و اداره ی امور قضایی.

ط - حفظ محیط زیست و منابع طبیعی و میراث فرهنگی.

اعمال تصدی اعمالی هستند که در آنها نشانی از قدرت سیاسی دولت دیده نمی شود، بلکه دولت با همان شرایطی که برای مردم مقرر شده است عمل می کند و به همین جهت اعمال مزبور از نظر

اقدامات لازم را انجام ندهد و در اثر عدم اطلاع از چگونگی به کارگیری سلاح خسارتی به محیط یا اشخاص ثالث وارد کند، در اینجا سازمان در مقابل زیان دیده مسئول می باشد. در همین مثال اگر محیط بان نیز خود در بکارگیری سلاح مرتکب تقصیر شود و مثال هنگام تیراندازی ترتیبی را که قانون بکارگیری سلاح مقرر داشته است را رعایت نکند، هم سازمان مسئول است و هم کارمند خاطی و زیان دیده به هریک که بخواهد می تواند رجوع کند و نهایتاً زبانی که به بار آمده به نسبت دخالتی که هر یک داشته اند بر عهده ی آنها مستقر می شود (قیصری، ۲۰۰۹، ۳۹-۴۱).

بند سوم ماده ی ۱۱ قانون مسئولیت مدنی مقرر می دارد: در مورد اعمال حاکمیت دولت هر گاه اقداماتی که بر حسب ضرورت برای تامین منافع اجتماعی طبق قانون به عمل آید و موجب ضرر دیگری شود دولت مجبور به پرداخت خسارت نخواهد بود. در این بند اعمال حاکمیت و تصدی دولت از یکدیگر تمییز داده شده اند و دولت تنها مسئول خساراتی است که در مقام اعمال تصدی به بار آورده باشد. به عقیده ی علمای حقوق اداری دولت دارای دو نوع اعمال است: ۱. اعمال مربوط به حاکمیت، ۲. اعمال مربوط به تصدی. اعمال مربوط به حاکمیت دولت، اعمالی هستند که در انجام آنها دولت حاکم و قدرت مطلق است و به وسیله ی آنها به مردم فرمان می دهد و تحکیم می کند؛ به همین سبب این اعمال از نظر حقوقی شبیه اعمال متداول بین مردم نیستند و قابل تصور هم نیست که شخصی بتواند نظیر آن اعمال را انجام

حقوقی نظیر اعمال افراد عادی می باشد. برای مثال خرید و فروش، اجاره ورهن از جمله اعمال تصدی هستند (طباطبائی مؤتمنی، ۱۳۸۶، ۳۹۱).

با توجه به بند «ط» ماده ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری اقدامات دولت و سازمانهای مرتبط آن در این زمینه یعنی سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان جنگلها و مراتع در زمینه ی حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی در زمره ی اعمال حاکمیت می باشد و اگر اقدامات این سازمانها در این راستا باعث ورود خسارتی گردد با توجه به قیود قسمت سوم ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی دولت مجبور به جبران خسارت نمی باشد. یعنی این اقدامات بر حسب ضرورت و برای تامین منافع اجتماع و نیز موافق قانون باشد. باید توجه داشت که این امر که قانون گذار حفاظت از محیط زیست و جنگلها را در زمره ی امور حاکمیتی قرار داده است نشان دهنده ی اهمیت موضوع حمایت و حفاظت از محیط زیست و جنگلها می باشد که اهمیت شغل محیط بانی و جنگل بانی در این جا نیز آشکار می شود، چرا که اینان در واقع برای حفاظت از محیط زیست گماشته شده اند.

۶. نتیجه

در دادرسی های زیست محیطی، اعطای سمت قانونی لازم به سازمانهای غیردولتی برای «اعلام جرم»، طرح دعوا، ارائه ی ادله و مدارک اثبات جرم، شرکت در کلیه ی مراحل رسیدگی به جرم و در نهایت «اعتراض به آرای محاکم»، تحولی عمده

است که از یک سوی رفع یکی از خلاءهای موجود در نظام حقوقی ایران و از سوی دیگر، تضمین مشارکت مؤثر این سازمانها در اجرای هنجارهای زیست محیطی را موجب می شود؛ افزون بر این، تحقق مشارکت مؤثر چنین نهادهایی در فرآیند کیفی، گسترش متولیان حافظان از محیط زیست، از متولیان دولتی به غیردولتی را در پی دارد. در یک جمع بندی کلی می توان موانع عمده ی پیش روی این سازمانها را در پیشگیری و سرکوب از بزه دیدگی محیط بانان ناشی از عوامل زیر دانست؛ برخی از این عوامل، به این سازمانها مربوط است و بعضی دیگر خارج از اقتدار آنها می باشد: الف) تنوع بیش از حد سازمانهای غیردولتی، در زمینه ی محیط زیست و عدم هماهنگی لازم در تعیین اهداف و ساز و کارهای اجرایی بین آنها؛ ب) روابط کمرنگ این سازمانها با دولت و نهادهای دولتی؛ ج) پراکندگی وظایف و صلاحیتهای زیست محیطی بین سازمانها و نهادهای دولتی و تصدیگری و سلطه ی گسترده دولت و نهادهای دولتی بر محیط زیست؛ د) فقدان قانونی جامع و مستقل در خصوص تأسیس و فعالیت سازمانهای غیردولتی؛ ه) فقدان ساز و کارهای قانونی مؤثر برای مشارکت فعالانه ی این سازمانها در فرآیند کیفی؛ و) خلاء وجود وزارتخانه ی محیط زیست و عدم پاسخگویی رییس سازمان حفاظت محیط زیست در مقابل مجلس شورای اسلامی.

با این وجود، آنچه بیش از همه در پیشگیری و سرکوب از بزه دیدگی محیط بانان در اثر این جرایم، می تواند مؤثر باشد، ایجاد بستری مناسب

برای مشارکت عموم در امر حفاظت از محیط زیست در قالب سازمانهای غیردولتی است؛ تحقق این مشارکت، مستلزم دسترسی آزاد به اطلاعات زیست محیطی، مشارکت عموم مردم در فرآیند تصمیم سازی، تصمیم گیری، دادرسی و عدالت زیست محیطی است.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش، تضاد منافی وجود ندارد.

منابع

- بندرچی، محمد رضا، حفاظت از جنگل‌ها و مراتع در حقوق کیفری ایران، کتاب حقوق محیط زیست و قوه قضاییه، تهران، انتشارات برگ زیتون، ۱۳۹۳.
- تقی زاده انصاری، مصطفی، حقوق محیط زیست در ایران، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۸.
- دفتر حقوقی و امور مجلس، حقوق محیط زیست و قوه قضاییه، چاپ اول، تهران، انتشارات برگ زیتون، ۱۳۸۳.
- شیلتون، دینا، کیس، الکساندر، کتابچه قضایی حقوق محیط زیست، (ترجمه محسن عبدالهی)، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، ۱۳۸۹.
- طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
- عمید، حسن، فرهنگ فارسی، جلد نهم، چاپ اول، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۳.
- فهیمی، عزیزالله، مسولیت مدنی ناشی از تخریب محیط زیست در فقه و حقوق ایران، چاپ اول، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱.
- قربان نیا، ناصر، «مطالعه‌ای پیرامون مسولیت مدنی دولت در فقه امامیه و حقوق موضوعه»، فصلنامه مفید، شماره سیزدهم، ۱۳۸۸.
- لیمان حییم، فرهنگ معاصر کوچک انگلیسی فارسی، چاپ چهاردهم، تهران، واحد پژوهش فرهنگ معاصر، ۱۳۸۶.
- منوچهر طباطبایی مؤتمنی، حقوق اداری، چاپ سیزدهم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۶.
- موبدیار غیبی، مهران، مبانی فلسفی حفاظت از محیط زیست در ایران باستان، چاپ اول، تهران، انتشارات برگ زیتون، ۱۳۸۳.

منابع لاتین

- Amanat, Abbas, Iran: A Modern History. New York: Yale University Press, 2017.
- Arefian, Fatemeh Farnaz, Moeini, Seyed Hossein Iradj, Urban Change in Iran Stories of Rooted Histories and Ever-accelerating Developments. London: Springer, 2015.
- Bauer, Joanne R, Forging Environmentalism: Justice, Livelihood, and Contested Environments. Hague: Routledge, 2015.
- Calabrese, Daniele, Kalantari, Khalil, Santucci, Fabio, Stanghellini, Elena, Environmental Policies and Strategic Communication in Iran: The Value of Public Opinion Research in Decisionmaking. Washington: World Bank Publications, 2008.
- Falkner, Robert, Environmentalism and Global International Society. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
- Gheissari, Ali, Contemporary Iran: Economy, Society, Politics. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Ghorbani, Mansour, The Economic Geology of Iran: Mineral Deposits and Natural Resources. London: Springer, 2013.
- Issar, Arie S., Zohar, Mattanyah, Climate Change - Environment and Civilization in the Middle East. London: Springer, 2018.
- Paehlke, Robert C, Conservation and Environmentalism: An Encyclopedia. Hague: Routledge, 2013.
- Taylor, Seamus, Hate Crime Policy and Disability: From Vulnerability to Ableism. London: Policy Press, 2022.

- Torsello, Davide, The New Environmentalism? Civil Society and Corruption in the Enlarged EU. Hague: Routledge, 2016.
- Vermeulen, Gert, Bellaert, Wannes, EU Criminal Policy: Advances and Challenges. London: Maklu, 2022.